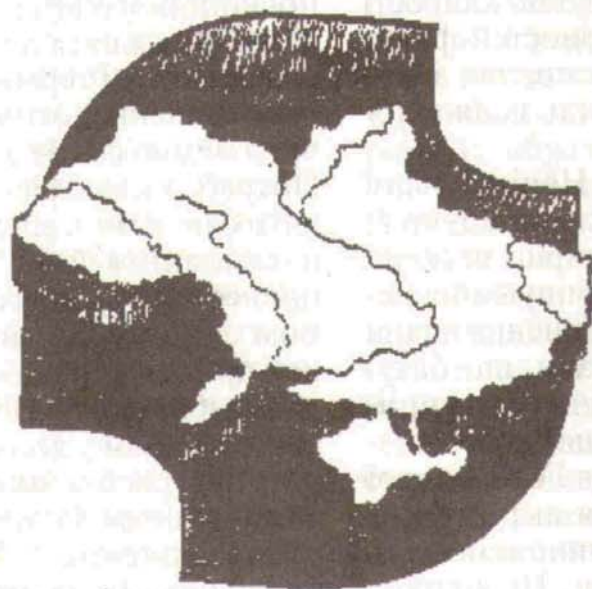

РЕТРОНАЛЬНИ
ДОБАВКЕЖИ
В УКРАЇНИ

ПРИЙНЯТТЯ ПОЛІТИЧНИХ РІШЕНЬ У ГЕТЬМАНЩИНІ

Історичні дослідження у такій, на перший погляд, вузькоспеціалізованій галузі функціонування політичних інституцій як механізми, методи та прийоми прийняття політичних рішень, вважаємо, є доволі продуктивним для пошуків зразу у двох сферах політичного буття: політичної культури та політичної системи суспільства. Адже політичне рішення є безпосереднім результатом функціонування політичної системи у її соціологічному витлумаченні¹. А політична культура (ми її розглядаємо у рамках класичного визначення Г.Алмонда та С.Верби — засновників політико-культурного підходу до вивчення політично організованих соціумів)² є особливим типом індивідуальних позицій та орієнтацій на політичні об'єкти та акції, що віддзеркалює специфіку історичного функціонування політичної системи. Тому вивчення особливостей прийняття політичного рішення — ланки зв'язку між цими двома сферами — створює широкі можливості як для виявлення закономірностей функціонування політичної системи, так і для вивчення політичної культури задіяних у ній суб'єктів.

На початковому етапі Національної революції, коли соціальна стихія залучила до політичного життя найширші народні верстви, ми спостерігаємо домінування механізму безпосереднього здійснення влади повсталим народом, механізму, що базувався, насамперед, на політичних традиціях Запорозжя. Складовою цього механізму бачимо політичні рішення Генеральної Ради. Такий метод виявився актуальним внаслідок взаємодії кількох чинників тогочасного політичного життя. По-перше, через слабку виокремленість військово-політичної еліти на фоні широкого загалу. По-друге, для ведення успішної визвольної боротьби на першому її етапі цілком вистачало прозорих рішень, визначених логі-

кою безкомпромісного антагонізму з поневолювачами та життєвим досвідом найширшого кола учасників Генеральної Ради.

Прийоми прийняття рішень ґрунтувалися на прихильності більшості до одного з опозиційних варіантів розв'язання справи. Причому, більшість мала явно переважати меншість, тому що ніякого підрахунку голосів не велось. Особливістю Генеральної Ради була також взаємно нетерпима й агресивна поведінка різних сторін, мінливість політичних симпатій, а також відвертий ірраціоналізм з переважанням емоцій, почуттів над логічним обґрунтуванням, визначенням критеріїв ефективності політичної дії не практичною користю, а морально-релігійними уявленнями про справедливість чи несправедливість, духовну чистоту чи оскверненість дії³.

Вихід політичного життя за межі Запорозької Січі, його розвиток до рівня повноцінного внутрішньо- і зовнішньополітичного життя держави потребував кваліфікованих і термінових, а нерідко, і тасмних рішень, чого ніяк не могли забезпечити механізми безпосередньої демократії. Потреба у кваліфікованих рішеннях, прийнятих людьми зі спеціальною підготовкою, накладалися й на природноісторичний процес витворення самовизначеним соціумом власної політичної еліти. Як відомо, цей процес здійснювався у історії людства двома шляхами: монархічним (з можливим виродженням у деспотичний) або аристократично-республіканським (з можливим виродженням в олігархічний).

Зміцнення Б.Хмельницьким свого провідного становища у політичній системі Війська Запорозького, наростання харизматичності його влади зумовили прийняття гетьманом одноосібних рішень. Монархізм як тенденція розвитку прослідковувався і у прагненні до таких рішень з боку

Д.Многогрішного, І.Самойловича, І.Мазепи. Проте власне монархічний принцип не зумів утвердитися в тогочасній Україні-Гетьманщині. “З ним не тільки конкурував, його попросту витісняв монархічний принцип деспотичного характеру. Монархія стала в Україні символом необмеженої царської влади. І тут Москва перетинала власні українські тенденції”⁴.

Втручання російських властей у природноісторичне змагання двох тенденцій та їх інституційних репрезентантів призводило до послаблення ролі гетьмана та посилення впливовості його старшинського оточення. Встановлення нестійкої рівноваги між ними призводило до прийняття політичних рішень лише методом колективного обговорення у межах політичної інституції Ради Старшини.

Як названа обставина, так і політико-культурні цінності й норми, запозичені з комунікативно-регулятивних механізмів здійснення влади у Запорозжжі та Речі Посполитій, створювали широкі можливості для ведення дискусій та дебатів у ході обговорення пропозицій. Учасниками проголошувалися розлогі промови з використанням якнайширшого кола доказів. Так, наприклад, на згаданому нами старшинському з’їзді 1693 р., що зібрався з приводу скасування оренди на продаж горілки на користь збереження оренди висувалися такі аргументи: вона нікому не шкодить, за винятком шинкарів; державний скарб отримав кошти на плату охочому війську та на задоволення інших військових потреб; у міських скарбницях з’явилися гроші, причому, не лише для поточних загальних потреб (на будівництво церков, купівлю дзвонів, виготовлення для власної оборони гармат та пороху), але й з’явилася можливість накопичувати гроші “про запас”; скасування оренди позбавило б можливості збирати гроші з козаків-корчмарів, котрі захищатимуться від податків козацькими правами; нарешті, всі інші способи наповнення скарбниці пов’язані з труднощами і розтягнуті в часі.

Прихильники скасування нагадували, що оренда здавна є справою ненависною і

не стільки самим грошовим збором, скільки своєю поганою славою з часів польської держави, коли євреї “нею заволоділи і численні видумані обтяження придумували”; оренда лише сприяє “непокійним людям” шкодити “загальному добру”; вона збуджує до порушення суспільного спокою запорожців, котрі “похвалки злі на орендаторів чинять”⁵.

Як можна судити з наведених аргументів, змагальний процес у ході прийняття політичного рішення, ґрунтуючись насамперед на задоволенні соціальних інтересів, набував форми інтелектуального змагання — ознаки просвітницьких часів у політиці. В той же час, поряд з раціональними аргументами у середині XVIII ст. у ході дискусій ми бачимо активне звернення до чинника емоцій, що ґрунтувався на національно-патріотичних почуттях. Звернення до теми “люб’язної Вітчизни”, її “честі”, “слави”, “користі”, апеляція до предків, славних і пером, і шаблею, стають складовими політичного дискурсу української еліти, як про це можна судити з промови невідомого оратора на старшинському з’їзді 1763 р.⁶

Змагальний процес у ході прийняття політичних рішень породжував також емоційні реакції на виступи опонентів. Вони кричали один на одного “з великим шумом”⁷, вдавалися до дошкульних порівнянь, образливих епітетів, могли й “ударившись об стіл, говорити зі сльозами”⁸. А якщо до емоцій приєднувався інтерес “партикулярний”, приватний, то непоодинокими були випадки нонконформізму та обструкції. Як наслідок, виникала потреба чіткого регулювання та регламентування процесу обговорення.

Прикладом реалізації такої потреби стало “Визначення” між членами комісії, що уклала відомі “Права, за якими судиться малоросійський народ”. “Комісіанти” зобов’язувалися у ході зачитування та розтлумачування окремих незрозумілих моментів “уважно слухати, іншими ж своїми приватними справами і розмовами тоді не забавлятися, і криків та сміхів не вчиняти непристойних, та і в ту пору, коли один

з нас до справи належну промову або міркування своє виголошує, інший не повинен своїми висловлюваннями тому заважати, але порядно один одного поки виговорить очікувати мусить”⁹.

Дискусія в обговоренні потребувала і певного механізму ухвалення остаточного спільного для всіх рішення. Робота аналогічних старшинській раді установ у сусідніх країнах здійснювалася способом одноголосного ухвалення. У Росії цього вимагав принцип монархізму, за яким бояри не могли не “приговорити” того, що указав цар. У Польщі підрахунок голосів не був потрібним через відомий принцип “ліберум вето”.

В Україні-Гетьманщині поступово формувался механізм прийняття рішення через схвалення певної пропозиції більшістю присутніх. Спочатку цей механізм приховувався за поняттями “загальності”, “одноголосності”¹⁰. Наприклад, за формулюванням “одностайна Рада наша Лисянська” стояли політичні акції, що ніяк не погоджувалися з принципом одноголосності. Сердюцька старшина демонстративно покинула раду, П.Дорошенко поклав перед радою булаву¹¹, що було незаперечним свідченням політичної кризи, а неузгодженості політичної волі.

Дуже гострим було і протистояння різних груп старшин та інших учасників згаданого нами старшинського з’їзду 1693 р. У листі до царя І.Мазепа повідомляв про дискусію, що відбулася, засвідчив і той факт, що “однак більше тих виявилось”, які вважали, “що оренда здавна є річчю ненависною”¹². Це дозволяє припускати, що певне визначення співвідношення сторін, принаймні приблизно, здійснювалося. І всі учасники ради рішення більшістю визнали правомочними.

Водночас, учасники з’їзду ще не відходили від принципу одноголосної ухвали. У цьому листі трохи нижче І.Мазепа запевняв: “...на яку раду всі потім погодились”¹³. Зауваження про згоду всіх, а не просто більшості мало очевидно гарантувати повну правомочність ухвали ради старшини. Таким чином, юри-

дично ще забезпечувався принцип одноголосної згоди, а фактично рішення уже опиралося на позицію більшості присутніх. Таке роздвоєння спрямовувало старшин до формування принципу прийняття рішення підрахованою більшістю голосів. Таку тенденцію засвідчує і єдиний виявлений за документами випадок персональної подачі голосів, що сталося на старшинській раді 1668 р., де головував правобережний гетьман П.Дорошенко. У ході цієї ради “турецького султана посол всіх окремо по одній людині розпитував: чи всі хочуть у підданство і чи не примушувані до цього гетьманом? І всі старшини послу відповіли, що вони не з примусу хочуть бути у підданстві у султана, волею, а бути їм в підданстві, як Волохи і Мултяни”¹⁴.

На користь запровадження принципу прийняття рішень шляхом голосування з підрахунком більшості голосів працювала у XVIII ст. подача міркувань (мнень), відновлена за К.Розумовською старшинською радою. Міркування підписували старшини, що мимоволі фіксувало кожний голос. Хто ж не підписував, подавав окремі писані міркування – обґрунтування своєї особистої позиції щодо ухваленого більшістю рішення. Таким чином, з відновленням роботи ради старшини за К.Розумовського її ухвали і юридично визнавалися як не одноголосні і не одностайні.

За цим же принципом працювала і спеціалізована комісія з підготовки проекту “Прав, за якими судиться малоросійський народ”, коли у разі незгоди у важливих випадках кожний член комісії подавав свою думку у письмовій формі і питання вирішувалося більшістю голосів¹⁵. Отже, щоб перетворити спосіб прийняття рішення вузько спеціалізованої і тимчасової інституції у постійний і загальноприйнятий, залишався останній крок. Цим кроком, очевидно, мала стати робота “Генеральної ради або Сейму”, де всі питання пропонувалося вирішувати “більшістю голосів”¹⁶. Однак ця ідея реалізована не була.

У ході аналізу еволюції цього методу прийняття рішень ми не можемо брати до уваги вибори 1767 р., оскільки вони проходилися під адміністративним тиском малоросійського генерал-губернатора, коли накази вважалися чинними навіть за умови явної меншості підписів від загального числа шляхтичів полку¹⁷.

Змагання між гетьманом і старшиною при опорі гетьмана на суверена або на "чернь військового чи посполитого стану" давало йому певну перевагу. Старшинам, за зізнаннями, доводилося або відмовлятися від участі у вирішенні справ, або ж терпіти, навіть порубання шаблею. Присутність гетьмана на старшинській раді була, звичайно, засобом тиску на членів ради у момент виявлення ними власних політичних позицій.

До рівня усвідомлення норми не тиснути особистою присутністю на учасників голосування піднявся лише один гетьман П. Дорошенко. Документально зафіксовано два випадки, коли він заради вільного і незалежного обговорення старшинами важливих суспільно-політичних справ, зокрема, прийняття турецької протекції, виходив зі світлиці і повертався лише тоді, коли рада була вже готовою оголосити йому прийняте рішення¹⁸. Втретє він повівся подібним чином, скликавши у лютому 1671 р. у Корсуні військову раду з приводу вироблення чіткої позиції у стосунках з польським королем; сам же прибув на раду під самий її кінець, щоб нікого не обмежувати у волевиявленні¹⁹.

Процес вироблення чіткого формального способу прийняття політичного рішення супроводжувався багатьма деструктивними проявами. Одним із найпомітніших серед них було те, що на прийняття політичного рішення полковники могли впливати не лише своїм особистим голосом, але й підтримкою козаків полку. Це яскраво виявилось, наприклад, у ході старшинської ради навесні 1659 р. у Чигирині, де обговорювалося питання про війну з Московією. Хоча проти війни висловилися лише два полковники: Уманський та Білоцерківський, але у Виговського не було

ніякої можливості їх переконувати чи не зважати на них як на меншість. Адже за ними стояли козацькі полки, і коли гетьман у гніві звелів було їх порубати, то "черні тих полків рубати не дали". Врешті справа виявилася настільки тупиковою, що Виговський змушений був вдатися до зняття з себе гетьманських повноважень²⁰.

Судячи з факту присутності на старшинській раді 1672 р. багатьох сотників, отаманів і козаків, кожний із впливових учасників ради намагався забезпечити свою впливовість демонстрацією здатності організувати масову підтримку тієї чи іншої кандидатури від військових підрозділів. Внаслідок цього, неорганізовані "групи тиску" за відсутності помітної на око переваги лише нейтралізували зусилля одна одної, посилюючи емоційну напругу протистояння. Єдиним виходом із виниклої ситуації стала пропозиція генерального судді І. Домонтовича "...щоб до присланого від царської величності Гетьмана не обирати"²¹.

Як бачимо, результатом таких орієнтацій на використання сили (не тільки, правда, у військовому варіанті, але і як здатності організувати у потрібний час та потрібному місці масову підтримку своїй позиції) було, з одного боку, ослаблення влади гетьмана, з другого – сприяло зверненню до московського царя як до арбітра, що в свою чергу, лише посилювало формування підданських орієнтацій на царя у середовищі старшини.

Попри всю гостроту взаємин між старшинами та старшинськими угрупованнями, головними учасниками політичного життя Гетьманщини протягом другої половини XVII — початку XVIII ст. залишалися гетьман, який виступав від імені загальносуспільного інтересу, та старшини, учасники Ради Старшини як представники окремих інтересів своєї соціальної верстви. Дуже часто протистояння набувало характеру зіткнень, гострих як за змістом і формою висловлювань, так і за поведінковими реакціями, коли гетьмани з піхов діставали шаблі, а генеральні старшини, вдавшись до змо-

ви, усували претендентів на одноосібну владу.

Поступово історична школа такого змагання підвела його учасників до усвідомлення потреби звільнити сферу політики від свавілля. Чітку фіксацію цього ми зустрічаємо у Конституції П. Орлика. Вона, зокрема, позбавляла можливості багатих і “властолюбних накупців” “над слухність і право” “приваблювати серце Гетьманське корупціями” і, таким чином, працювала на звільнення політичної системи Гетьманату від корисливих політичних рішень у сфері кадрової політики. Норми Конституції унеможлилювали вчинення гетьманом “приватного” (поза рішенням суду) покарання старшин. Але найголовніше – документ зафіксував прагнення еліти утвердити провідну роль права у відкритому політичному змаганні гетьмана та старшини. Представники останньої прийшли до юридичного закріплення думки про необхідність правового захисту в усіх випадках, коли вони приватно чи публічно “виговорюватимуть” “Його Вельможності” на недоліки його політики без “найменшого пошкодження високого рейментарського гонору; про які виговори не має Ясновельможний Гетьман вражатися і помсти чинити, але непорядки виправити старатиметься”²².

Поряд із вдосконаленням методів волевиявлення у ході прийняття політичного рішення ми помічаємо і удосконалення інституційних механізмів, за допомогою яких відпрацьовувалося і приймалося політичне рішення.

Чим складніші питання поставали на порядку денному, тим досконалішими мали бути методи вироблення рішень щодо них. Найскладнішим і за своєю об’ємністю, і за інтелектуальною та кваліфікаційною наповненістю, і за значенням для дальшого життя Української козацької держави було складання і прийняття “Прав, за якими судиться малоросійський народ”. Відповідно організовувалося і прийняття рішення. Насамперед зазначимо, що з’явилася така форма як спеціалізована комісія, яка давала змогу брати до уваги кожну кваліфіковану думку.

Після прочитання пункту голова комісії запитував, чи має хто зауваження, поправки, запитання з приводу прочитаного. Після згоди цілої комісії пункт приймався остаточно. У разі незгоди кожний член комісії подавав свою думку на словах, а у важливих випадках у письмовій формі²³. Новозапровадженням стала і спеціалізація праці всередині самої комісії. З її складу в окрему підкомісію було виділено 6 перекладачів. Решта 12 членів комісії працювали над текстом нового кодексу. Нарешті, ми маємо приклад роботи Ради старшини у режимі функціонування спеціальних тимчасових комісій у поєднанні з пленарним засіданням. Це було застосовано до організації роботи старшинської ради, щоб пришвидшити розгляд та затвердження “Прав...” Заради цього проект було розділено на п’ять частин, щоб одна частина припадала на два полки, старшини яких і утворювали комісію. Розгляд довіреної частини полкові старшини та сотники мали здійснювати за допомогою двох бунчукових товаришів (очевидно, авторів чи співавторів розглядуваної частини). Остаточно затвердження кодексу відбувалося на пленарному засіданні старшинської ради²⁴.

Ще одним прикладом поєднання роботи спеціалізованої комісії з пленарним засіданням ради старшини було складання прохань.

Судячи з опису роботи останнього старшинського з’їзду, спочатку учасниками подавалися пропозиції щодо змісту пунктів прохання, велися з цього приводу палкі суперечки. Потім окремим старшинам (генеральному писарю та двом полковникам) було доручено оформити усі подані пропозиції у цілісний документ, щоб на наступному засіданні обговорити його зміст²⁵.

Завівши мову про механізми прийняття політичних рішень, ми не можемо не згадати і про нереалізовані (але не з вини української еліти) проекти, які й досі засвідчують факт високої цивілізованості українського суспільства XVIII ст. Адже суспільство Гетьманщини прийшло і до усвідомлення необхідності витворення спец-

іальної представницької інституції “Генеральної Ради” (як пропонувалося Конституцією П.Орлика 1710 р.)²⁶ чи “генеральної Ради або Сейму” (як пропонувалося у ході складання прохання старшинським з’їздом 1763 р.), функцією якої мала стати систематична робота з підготовки та прийняття політичних рішень. Згідно з останніми документами Генеральну Раду пропонувалося скликати “як для спільних наших постанов і справ, так і для порад в потребах, що трапляються малоросійському народові... на яких сеймах або радах всі такі нові постановлення і справи мають укладеніми і вирішуваними бути більшістю голосів”²⁷.

Визнання українською елітою російського царя, а потім імператора своїм сувереном включало і його до числа суб’єктів українських політичних рішень. Підкреслимо: українські старшини-автономісти ніколи не визнавали права російських урядовців чи військових здійснювати управління українськими справами. Для прикладу наведемо відомі слова С.Дівовича, автора “Розмови Великоросії з Малоросією”: “А не ты Республикою повелеваєшь мною”²⁸. Інша справа, що їм під загрозою застосування сили доводилося миритися з втручанням представників російського суспільства у внутрішні справи Гетьманщини. Проте періоди стабілізації політичного життя завжди призводили до відновлення ідеї непідвладності України російським установам та урядовцям.

Так, 20 жовтня 1692 р. гетьман І.Мазепа підготував “Міркування” (мнение) про знищення в Україні оренд. Яким же бачився йому механізм прийняття та втілення рішення? Старшини зберуть всю необхідну інформацію з цього питання, запропонують разом з гетьманом на з’їзді рішення і передадуть його на затвердження монарху “і досконалого у той час про ту справу його Монаршого Указу просити будемо”. Гетьман був впевнений, що обгрунтований проект указу — рішення старшинського з’їзду — цар неодмінно затвердить, бо керуватиметься “превисоким своїм розумом і премудрим розглядом”, тобто здоровим глуздом, складо-

вою природного права, яким керувалися і вони. За такої умови і виникала ситуація, коли “у всіх справа і в найменших випадках Указу їх Монаршого дотримуємо, оскільки найбільше про дотримання їх пречесних Монарших Грамот повинність Нашу... знаємо”²⁹. Отже, сам акт монаршого затвердження указом уявлявся, як надання легітимності рішенням старшинського з’їзду.

Подібний підхід помітний і в пропозиціях, висловлених у ході складання прохання 1763 р., у яких старшини автономісти пропонували самостійно готувати рішення щодо усіх питань внутрішньої політики, які проте “сили і чинності своєї до того часу мати не повинні, поки гетьман та інші малоросійські чини не представлять вашій імператорській величності через своїх депутатів і не отримають на них всенаймилостивішої конфірмації”³⁰.

Таку ж модель взаємин пропонував і відомий громадський діяч Г.Полетика, пропонуючи відродити в Україні шляхетську республіку, відповідно до норм функціонування якої “всі військові і громадянські запровадження і закони залежали від шляхетства, яке мало право творити їх на сеймиках, а для конфірмації королівської представляти на головний сейм”³¹.

Отже еволюція механізмів прийняття політичних рішень засвідчує, що політична система Гетьманщини розвивалася за європейськими зразками від прийняття рішення безпосередньо народом через монополізацію цих процесів політичною елітою та її інституціями до прийняття суспільно значущих рішень у представницькому органі влади. Цей же напрям відобразився у тенденції переходу від методу одноголосного ухвалення до прийняття рішення підрахованою більшістю голосів. Описані нами механізми, методи і прийоми прийняття рішень засвідчують, що політична культура української еліти другої половини XVII—XVIII ст. за найпоширенішою типологізацією була активістською та активістсько-підданською.

Струкевич О.К. (м.Київ)

¹ Політична система сучасної України. - К., 1998. - С. 7.

² Основы политологии (наука о политике). - К., 1991. - С. 123-127; Политология. - Львів, 1994. - Вид. 2. - С. 417.

³ Окиншевич Л. Центральні установи України-Гетьманщини у XVII-XVIII ст. Генеральна рада. - К., 1929. - Ч. 1. - С. 23, 80-82, 150.

⁴ Крупницький Б. Основні проблеми історії України. - Мюнхен, 1955. - С. 48.

⁵ Источники Малороссийской истории, собранные Д.Н.Бантышем-Каменским. - М., 1859. - Ч. II. - С. 5-14.

⁶ Речь "О поправлении состояния" Малороссии // Киевская старина. - 1882. - №10. - С. 120-125.

⁷ Цитовано за: Дорошенко Д. Гетьман Петро Дорошенко. - Н.-Й., 1985. - С. 69.

⁸ Акты, относящиеся к истории южной и западной России (далі - АЮЗР). - СПб., 1877. - Т. IX. - С. 186.

⁹ Определение между нами... учиненное в комиссии перевода и свода прав малороссийских... 1738 года июня 5 дня // Киевская старина. - 1888. - №10. - С. 36.

¹⁰ АЮЗР. - СПб., 1877. - Т. IX. - С. 186.

¹¹ Дорошенко Д. Вказ. праця. - С. 71.

¹² Источники Малороссийской истории... - Ч. II. - С. 10.

¹³ Там само.

¹⁴ АЮЗР. - СПб, 1872. - Т, VII. - С. 154.

¹⁵ Определение между нами... - С. 36.

¹⁶ Прощение малороссийского шляхетства // УИЖ. - 1993. - №9. - С. 93.

¹⁷ Когут З. Російський централізм і українська автономія. - К., 1996. - С. 117-121.

¹⁸ АЮЗР. - СПб., 1879. - Т. XI. - С. 180, 377-378.

¹⁹ Дорошенко Д. Вказ. праця. - С. 328.

²⁰ Окиншевич Л. Центральні установи України-Гетьманщини XVII-XVIII ст. Рада старшини. - К., 1930. - Ч. 2. - С. 51.

²¹ Там само. - С. 49.

²² Источники Малороссийской истории... - Ч. II. - С. 249-252.

²³ Определение между нами... - С. 35-36.

²⁴ Український археографічний збірник. - К., 1926. - Т. 1. - С. 134-135.

²⁵ Васильчиков А. Семейство Разумовских. - СПб., 1880. - Т. 1. - С. 314.

²⁶ Источники Малороссийской истории... - Ч. II. - С. 248.

²⁷ Прощение малороссийского шляхетства // УИЖ. - 1993. - №9. - С. 93.

²⁸ Дівович С. Разговор Великороссии с Малороссиею // Українська література XVIII століття. - К., 1983. - С. 343.

²⁹ Источники Малороссийской истории... - Ч. II. - С. 5-7.

³⁰ Прощение малороссийского шляхетства // УИЖ. - 1993. - №9. - С. 93.

³¹ Український археографічний збірник. - К., 1926. - Т. 1. - С. 151.

РОСІЙСЬКІ СТАРООБРЯДЦІ НА ТЕРИТОРІЇ ВОЛИНСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ У ДОРЕФОРМЕННИЙ ПЕРІОД

Переселення російських старообрядців на територію Волині розпочалось у XVIII ст., коли край ще входив до складу польської держави. Цьому сприяли, у першу чергу, політичні обставини, що склалися на той час як у Росії, так і в Польщі. Російський історик Н.М.Нікольський зазначав, що переслідування царизмом старообрядців у першій половині століття викликало значну еміграцію. За своїми масштабами вона, на думку вченого, може

зрівнятися з еміграцією пуританів з Англії у XVI ст.¹. З іншого боку, польський король Ян Собеський видав указ, який дозволяв розкольникам селитись на польській території і зберігав за ними право на вільне сповідання своєї віри². У переселенні старообрядців, за твердженням Я.Ковальчука, були зацікавлені й польські поміщики, які відчували потребу у робочій силі³.

Хоча основні напрямки старообрядницької колонізації були спрямовані на